

Економіка

УДК 330. 341.1:338.432
(477)(081)

© 2013

В.О. Пабат,
доктор сільсько-
господарських наук
М.М. Кулаєць,
М.Ф. Бабієнко,
В.А. Скрипниченко,
кандидати
економічних наук
Національний
університет біоресурсів
і природокористування
України

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ

Поглиблено теоретико-методологічні та практичні засади інноваційного сприяння розвитку агропромислового виробництва України. Висвітлено ряд складових інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві. Серед головних завдань агропромислового виробництва — відпрацювання механізмів і підходів, які дали б змогу забезпечити населення нашої країни високоякісними, і, зокрема, екологічно чистими продуктами харчування за доступними цінами, а також випуск продукції на експорт.

Ключові слова: *інноваційна модель, стратегічні напрями, інноваційна політика, продовольча безпека, генетичний потенціал, інноваційний розвиток, інтелектуальний капітал, конкурентоспроможність.*

У Стратегії розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. чільне місце відводиться утвердженню інноваційної моделі розвитку економіки, становленню нової дієздатної національної системи, яка б функціонувала на ринкових засадах і принципах самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці, зокрема Й. Шумпетер, Б. Санто, Б. Твісе, Р. Фостер, Ю. Лупенко, М. Кісіль, М. Кулаєць, П. Музика, В. Геєць, О. Витвицька, В. Збарський, В. Месель-Веселяк, М. Кропивко та ін.

Однак чимало аспектів цієї актуальної проблеми в нових економічних умовах залишаються недостатньо вивченими і потребують глибших досліджень.

Мета досліджень — довести нагальну потребу інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві за відпрацювання та впровадження режиму стимулювання інноваційної політики в державі, орієнтованої на економічне зростання наукомісткої сфери, забезпечення економічних, інфраструктурних та інституційних передумов переходу до інноваційної моделі розвитку.

Результати досліджень. Мережа наукових установ (організацій) та навчальних закладів усіх рівнів акредитації здатна забезпечити реалізацію науково-технічного прогресу й інноваційної перебудови української економіки. Аналіз основних положень, визначених стратегічними напрямами розвитку сільського господарства України на період до 2020 р., а також результати досліджень у сфері інноваційної діяльності дають змогу визначити головні напрями утвердження інноваційної моделі розвитку економіки, зокрема й аграрної [2].

Маємо усвідомити, що найоптимальнішим із можливих напрямів розвитку вітчизняного підприємства є інноваційний. Вирішення цього питання сприятиме, з одного боку, безпереймному надходженню на споживчий ринок зростаючої кількості різноманітних продуктів харчування високої якості, а з другого — підвищенню купівельної спроможності населення України.

А поки що доводиться констатувати: досі не вдалося призупинити спад життєвого рівня населення у світі і, зокрема, в Україні, про що наочно свідчать дані табл. 1.

Заслугує на увагу й те, що в Україні у 1990 р. енергетична цінність добового раціону харчування на одну особу становила 3597 ккал

1. Споживання основних продуктів харчування в Україні (на 1 особу за рік, кг)*

Продукт	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011	Раціональні норми
М'ясо та м'ясопродукти	68,2	38,9	32,8	39,1	50,6	49,7	52,0	51,2	80
Молоко та молочні продукти	373,2	243,6	199,1	225,6	213,8	212,4	206,4	204,9	380
Яйця, шт.	272	171	166	238	260	272	290	310	290
Хліб і хлібопродукти	141,0	128,4	124,9	123,5	115,4	111,7	111,3	110,4	101
Картопля	131,0	123,8	135,4	135,6	131,8	133,0	128,9	139,3	124
Овочі та баштанні культури	102,5	96,7	101,7	120,2	129,2	137,1	143,5	162,8	161
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	47,4	33,4	29,3	37,1	43,5	45,6	48,0	52,6	90
Риба та рибні продукти	17,5	3,6	8,4	14,4	15,3	17,5	15,1	13,4	20
Цукор	50,0	31,6	36,8	38,1	40,0	40,9	37,9	38,5	38
Олія	11,6	8,2	9,4	13,5	14,3	15,0	15,4	13,7	13

Примітка. *Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2000 р. № 656. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України». — К.: Державна служба статистики України, 2012. — С. 9. За термінологією МОЗ України «Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки».

з умістом білка 105 г, жиру — 124 г, а нині ці показники значно нижчі (близько 3 тис. ккал, 79,3 г білка і 87,8 г жиру). Для одержання високих врожаїв з належною якістю продукції, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно, щоб усі фактори чітко спрацьовували. Один з найвидатніших агрохіміків світу Д.М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб усі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди росту і розвитку» [5]. Відродження аграрного виробництва на сучасному етапі демократичного державотворення має ґрунтуватися переважно на досягненнях науково-технологічно-технічного прогресу, визначальна роль в якому належить розвитку науки, прискоренню інноваційної діяльності. У загальній схемі розкриття соціально-економічної сутності розвитку науково-технологічно-технічного прогресу в аграрному секторі економіки України — «наука — технології — техніка — виробництво» рушійною силою, яка набуває імпульсивного характеру, є наука (рис. 1).

Вивчення багаторічного досвіду свідчить, що накопичення нових наукових знань є мало-ефективним, якщо воно не спричинюється до створення нових технологічних засобів, нових прогресивних ресурсощадних технологій, які матимуть широке практичне застосування. Процес реалізації науки у виробництві виступає функцією або потребами матеріального виробництва. Отже, без утілення наукових до-

сягнень в матеріальне виробництво наука не може перетворитися на безпосередню продуктивну силу. Сучасний економічний і науково-технологічно-технічний розвиток аграрного сектору характеризується глобалізацією ринку, загостренням на ньому конкуренції товаровиробників, збільшенням чисельності працівників, зайнятих висококваліфікованою працею, зростанням рівня технологічності виробництва, поширенням усебічної оперативної інформації. Пріоритетності у розвитку агропромислового виробництва набуває новий чинник, пов'язаний з інтелектуальною складовою процесу виробництва і значною мірою впливає на дохідність та інші соціально-економічні показники аграрного сектору. Йдеться про інтелектуальний капітал — ресурс, що характеризує обсяг і рівень

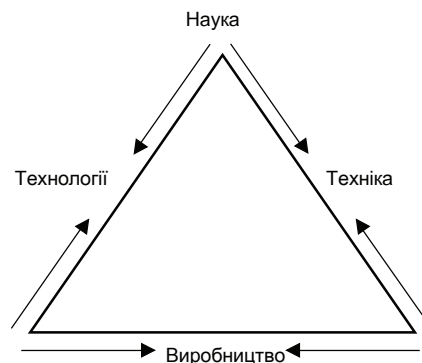

Рис. 1. Розвиток науково-технологічно-технічного прогресу в аграрному секторі економіки України

знань та інтелектуальний потенціал організаційно-виробничих структур як важливий критерій визначення конкурентоспроможності підприємств.

Щоб сформувати конкурентоспроможне аграрно-промислове виробництво, яке має на меті вирішення політичних, соціальних, економічних питань і гарантування продовольчої безпеки країни, слід створити відповідні передумови для економічного зростання. Варто зазначити, що провадження підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки неможливе без здійснення моніторингових досліджень, які передбачають вивчення попиту, обсягу пропозицій, наявності сировинної бази, виробничих потужностей, робочої сили, способів інвестування та багатьох інших питань, що мають узагальнюватися у вигляді бізнес-плану. Підприємство, яке організовується стихійно, без маркетингових досліджень, приречене на невдачу.

В Україні сформовано потужний науково-технічний і кадровий потенціал, спроможний розв'язувати фундаментальні та прикладні наукові проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва, його інтеграції у світове ринкове середовище, де активними провайдерами науково-технологічно-технічних досягнень стануть тільки ті наукові установи, інноваційні структури, які мають відповідний дослідно-експериментальний потенціал для випробування (перевірки), доведення нововведень до світового рівня. Науково-дослідна сфера має орієнтуватися на ринок новітніх розробок, вивчати попит на наукову продукцію, створювати такі технології, які б у ринкових умовах відповідали критеріям ефективності, були маловитратними, ресурсоощадними й екологічно безпечними.

Слід зазначити, що через диспаритет цін, який склався між промисловістю і сільським господарством, відшкодовувати витрати на виробництво можливо лише за умови забезпечення виробництва досить великими обсягами сільськогосподарської продукції високої якості. Саме тут потрібні новітні технології із залученням нетрадиційних ресурсів, які б до того ж були екологічно безпечними. Впровадження згаданих технологій потребує поєднання і взаємодії таких важливих компонентів, як формування сприятливої науково-технологічно-технічної політики держави, фінансування науки в необхідних обсягах, забезпечення зацікавленості вчених у власних результатах і поліпшення інформаційно-дорадчого супроводу. Використовуючи зарубіжний досвід, в Україні доцільно запровадити комплекс економічних інструментів, які б забезпечили прискорення науково-технологічно-технічного прогресу в аграрній сфері.

Насамперед слід сформувати ефективну систему фінансування фундаментальних і найважливіших прикладних розробок за рахунок державного бюджету з метою наближення їх результатів до потреб практики.

Заслугує на увагу те, що в Україні ведеться значна робота з підготовки й перепідготовки фахівців у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації, зокрема в ННІ ПО НУБІП України, метою якого є реалізація положень державної політики в галузі вищої аграрної освіти щодо задоволення потреб АПК, підвищення кваліфікації та перепідготовки керівних кадрів і фахівців агропромислового виробництва.

Не можна не зауважити, що більша частина виробленої інноваційної продукції припадає на землеробські, рослинницькі і тваринницькі галузі.

Науково-дослідна сфера має орієнтуватися на ринок новітніх розробок, вивчати попит на наукову продукцію, створювати такі технології, які б в умовах сучасної економіки відповідали критеріям ефективності, були маловитратними, ресурсоощадними й екологічно безпечними. У навчальному процесі значна увага приділяється головному змісту інноваційного шляху розвитку підприємництва в нашій державі, зокрема й агропромислового виробництва, не виключаючи і колективної форми підприємництва.

Статистика показує, що в східних, південних і центральних областях, де збереглася стійка структура колективних господарств, виробляється значний обсяг продукції належної якості — зерна, молока, м'яса, соняшнику та іншої продукції. Проте й тут у значній частині колективних господарств нині створені й активно функціонують структури, властиві для ринкової економіки, в основу яких покладено приватну власність, створено підрозділи маркетингу, кооперації збуту, комерційних зв'язків тощо.

У контексті питання методології підвищення ефективності інноваційної підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки розглядаються дуже важливі суб'єктивні людські чинники, зокрема ментальність, мотиваційні чинники селянина—виробника, адже причиною низьких темпів розвитку ефективності підприємництва є певний консерватизм сільськогосподарських товаровиробників, небажання враховувати світовий досвід, надбання науки й освіти.

Велике значення має формування інноваційного фонду та ринку науково-технологічно-технічної продукції в аграрному секторі. Насамперед слід розглянути механізм формування інноваційних фондів у плані концентрації наукових розробок і фінансових ресурсів для їх подальшої практичної реалізації.

Рис. 2. Формування інноваційного фонду для концентрації НДДКР

На нашу думку, варто на базі НААН або ж при Мінагрополітики і продовольства України створити структуру, яка охоплюватиме широкий діапазон інтересів різних структур. При управліннях в областях і районах можливе формування груп спеціалістів, здатних виконувати координаційну функцію щодо запровадження інновацій, формування замовлень на їх створення (розробку) науковими установами, проведення маркетингових досліджень тощо.

Однак вирішальною ланкою запровадження інновацій, безперечно, було і залишається виробництво.

Однією з умов успішного науково-технічного й інноваційного розвитку країни є створення й державна підтримка різних форм кооперації та інтеграції наукових, виробничих і фінансових організацій та структур.

Між науково-проектними організаціями, установами з їхніми кінцевими науково-технологічно-технічними розробками й виробництвом має бути налагоджено тісний зв'язок для раціонального виконання спільного завдання — створення і запровадження в практику нововведень з максимальною ефективністю (рис. 2).

Організація інноваційної діяльності тісно пов'язана з усебічним господарським використанням інтелектуального капіталу, вона потребує переорієнтації в системі державного регулювання на широке заохочення підприємництва, приватної ініціативи, скоординовану систему управління інноваційними процесами.

Сучасні інноваційні процеси, які потребують високопрофесійного менеджменту, диктують доцільність застосування нових форм управління в інноваційній діяльності — це інформаційно-консультаційні центри, концерни, асоціації тощо.

В умовах глобалізації ми маємо активно розвивати бізнес у сфері наукових знань на пріоритетних фінансових, ресурсних та інформаційно-інтегрованих засадах.

Нині в багатьох країнах світу ведеться активний діалог про те, як організувати інформаційну систему, що дала б змогу підприємствам, зокрема агропромислового виробництва, ефективно використовувати новації інтелектуального потенціалу й успішно функціонувати в ринкових умовах. У цих країнах реалізується принцип технологічних змін, організуються сучасні інноваційні структури діяльності, вони беруть активну участь у міжнародному технологічному обміні.

Висновки

Поглиблено теоретико-методологічні та практичні засади формування і розвитку інноваційної діяльності в агропромисловому секторі економіки України.

Інноваційна модель розвитку вітчизняного аграрного виробництва в умовах ринку сприятиме конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в Україні.

Бібліографія

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Стат. зб. — К.: Держкомстат України 2012 р. — 146 с.
2. Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Вид. 2-ге, перероб. і доп.]. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. — 218 с.
3. Мельник С.І., Кулаєць М.М., Витвицька О.Д.,

Бабієнко М.Ф. Інноваційне забезпечення продовольчої безпеки в Україні і світі. — К.: Наука і методика. — 2011. — № 22. — С. 14–22.

4. Музика П.М. Управління конкурентоспроможністю підприємств аграрної сфери економіки. — АгронКом. — 2010. — № 7–9. — С. 110–111.

5. Прянішніков Д.М. Вибрані твори/Д.М. Прянішніков. — М.: АН СРСР, 1952. — Т. 3. — 456 с.

Надійшла 22.03.2013.